

I. Obsazení Teplicka

Soužití Čechů a Němců na Teplicku nebylo ideální. Zvláště od druhé poloviny 19. století došlo k vzestupu moderního nacionalismu, který byl umocněn přílivem českého obyvatelstva do regionu od 80. let 19. století. Čeští Němci se většinou nesmířili se vznikem nového československého státu, což dali nejavo vyhlášením vlastní provincie Deutschböhmen v roce 1918, kterou chtěli plně podřídit nově vznikajícímu Rakousku. Po porážce a rozpadu provincie Deutschböhmen v první polovině roku 1919 došlo načas k uklidnění situace, která však začala eskalovat po vypuknutí hospodářské krize v roce 1929 a zvláště po nástupu Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu v roce 1933. Mnozí pamětníci vzpomínají na relativně klidné soužití s Němci až do tohoto roku, kdy se část Němců radikalizovala pod vedením Konrada Henleina. Rétorika a jasná protičeskoslovenská orientace získala na svou stranu většinu českých Němců. Časté byly noční průvody tzv. ordnerů, množily se případy fyzických napadení Čechů a německých antifaašistů i vytloukání oken českých škol a spolků.

Situace vyvrcholila v roce 1938, kdy postupný konflikt mezi Československem a Německem vyvolal v květnu částečnou mobilizaci československé armády. V tomto období došlo rovněž k posledním svobodným volbám uskutečněným před vypuknutím II. světové války. Jednalo se o volby komunální, v nichž drtivě zvítězila na Teplicku Henleinova SdP. Díky spolupráci německých antifaašistů a českých stran došlo k prosazení demokratických kandidátů na post starosty a místostarostů v některých městech. Takto se podařilo např. v Duchcově udržet pozici starosty pro německého sociálního demokrata Karla Schleina. Naopak v Teplicích, které měli slabší zastoupení české menšiny, byl starostou zvolen učitel Franz Czermak, který byl dlouholetým nacistou a blízkým spolupracovníkem Konrada Henleina. Také v ostatních obcích na Teplicku se podařilo SdP vyhrát volby a do jisté míry ovládnout celý okres. Po těchto volbách se také zvedla vlna antisemitismu, který již předznamenával tragédii, která postihla obyvatele židovského vyznání po obsazení Sudet. Krize vyvrcholila následně všeobecnou mobilizací v září 1938. Došlo k obsazení pohraničních pevností a byly provedeny přípravy na vpád německé armády. Tuto krizi ukončila až „mnichovská konference“. Sem se ke společnému jednání sjeli zástupci Anglie vedené ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem, Francie v čele s ministerským předsedou Edouardem Deladierem, zástupci fašistické Itálie, které vedl Benito Mussolini a zástupci nacistického Německa v čele s Adolfem Hitlerem. Do Mnichova přicestovali také zástupci Československa, ale jednání nebyli vůbec připuštěni.

Podpisem tzv. Mnichovské dohody dne 29. 9. 1938 došlo k faktickému zániku první Československé republiky. Podle této smlouvy mělo dojít k postoupení československých pohraničních území, které byly vytyčeny na základě německých požadavků. Československo tak přišlo nejen o území s většinově německým obyvatelstvem, ale také o některá další území a obce, kde bylo podle posledních sčítání většinově české obyvatelstvo. Území mělo být postoupeno v zónách. Teplicko patřilo do poslední zóny a to z důvodu vysokého zastoupení české menšiny, které měl být dán prostor pro vystěhování. Z postoupeného území se stáhly všechny ozbrojené československé jednotky. Těsně po vyhlášení výsledků mnichovské dohody z Teplicka začali utíkat Češi. Jednalo se především o lidi, kteří patřili k předním představitelům českého kulturního a politického života v pohraničí a stávali se tak terčem útoků německých nacionalistů. Utéct museli představitelé spolků, jako byl Sokol, Národní jednota severočeská nebo Ústřední matice školská. Z pohraničí utíkali úředníci, učitelé, čeští zaměstnanci drah i někteří živnostníci. Brali si jen to nejnútnejší a většina z nich neměla čas ani prostředky na odvoz vybavení svých bytů. Jejich majetek byl zabaven německou správou a rozdělen mezi nově příchozí obyvatele. S Čechy utíkali rovněž někteří Židé a zejména němečtí antifaašisté. Zvláště ti se však ocitli ve složité situaci a často za hranicemi obsazeného území byli internováni a posíláni zpět na území Sudet jako příslušníci německého národa. Zde byli pozatýkáni a odvezeni do koncentračních táborů nebo věznění a popraveni.

Dne 9. října 1938 počalo vojenské obsazování Teplicka a to ve směru od Cínovce. Jejich příchod byl nadšeně vítán německým obyvatelstvem. Hned po obsazení území docházelo k zatýkání českých a německých antifaašistů, kteří nestačili nebo nechtěli odejít. Jejich jmenné seznamy byly vyhotoveny již v předstihu zástupci místních organizace SdP. Definitivně tak došlo k odtržení celého území od zbytku Československa a nastalo období, které skončilo tragicky pro obě národnosti i celý region.

Říšský místodržící Konrad Henlein, krajský vedoucí SdP v Teplicích Hubert Pfeifer a poslanec SdP za Teplice dr. Fritz Zippelius při prvomájové demonstraci v Teplicích v roce 1938.

Příslušníci SA (Strumabteilung) odstraňují české nápisy na obchodech v Teplicích po obsazení v roce 1938.

Pohled zachycující odchod československé armády z Teplic pod nápisem „Ať žije Adolf Hitler a Konrad Henlein“.

Virtuální výstava k 75. VÝROČÍ OSVOBOZENÍ

I. Obsazení Teplicka

Odchod vojáků československé armády z Teplic pod nápisem „Ať žije Adolf Hitler a Konrad Henlein“.

Vojenská přehlídka Wehrmachtu k předání praporu 92. pěšího pluku na Zámeckém náměstí v Teplicích s konáním děkovné bohoslužby farářem Herkenrem 16. 10. 1938.

Příslušníci československé armády v Teplicích pomáhají nakládat věci českých uprchlíků na vozy před jejich útekem do vnitrozemí po vyhlášení výsledků Mnichovské dohody, která byla dojednána dne 29. 9. 1938.

Odstřel hraniční zátarasy na Cínovci dne 9. 10. 1938.

Němečtí obyvatelé Teplic zdraví vojáky Wehrmachtu při obsazení Teplic v říjnu 1938.

Skupina sudetských Němců očekávajících příjezd wehrmachtu dne 9. 10. 1938 na hraničním přechodu na Cínovci. V popředí krajský vedoucí SdP Hubert Pfeifer (muž s knírkem).

Betonový bunker, který byl součástí linie opevnění Československé republiky budovaného ve 30. letech 20. století. Bunker je součástí opevnění v úseku Českého středohoří.

Jednotky Wehrmachtu překračují hranici bývalého Československa na Cínovci dne 9. 10. 1938.

II. Život v Říšské župě Sudety

Odtržením pohraničních oblastí od Československé republiky po uzavření Mnichovské dohody došlo k jejich plnému přičlenění k Německu pod názvem Říšská župa Sudety. Ta až do 20. října 1938 byla ovládána vojenskou správou. Teprve od tohoto data byla řízena župa správou civilní. Do jejího čela byl Hitlerem jmenován Konrad Henlein, nejprve ve funkci komisaře civilní správy a župního vedoucího NSDAP. Po ustanovení definitivní správy pak ve funkci župního vedoucího v čele Říšského místodržitelství. Celá župa byla rozdělena na tři vládní obvody (Regierungsbezirke): Cheb se sídlem v Karlových Varech v čele s Wilhelmem Sebekovským, vládní obvod Ústí nad Labem, kam spadaly i Teplice, v čele s Hansem Krebssem a vládní obvod Opava v čele s bývalým poslancem za Teplicko Fridrichem Zippeliusem. Župa byla dále rozdělena na 53 okresů s 5 statutárními městy.

Po vypuknutí války v září 1939 začali rukovat i muži z Teplicka, což vedlo k řadě problémů, zejména s jejich nahrazením ve výrobě. Často se tak do výroby zapojovaly ženy a dívky. Více však bylo využíváno válečných zajatců. Nejprve dorazili na Teplicko zajatci polští, následováni zajatci francouzskými, britskými, jugoslávskými a sovětskými. Řada podniků přešla na válečnou produkci, a proto bylo zapotřebí dostat na území i civilní obyvatele, kteří by zvýšili produktivitu místního průmyslu. To bylo řešeno nuceně nasazenými Čechy, ale i Poláky, Ukrajinci a Bělorusy. Často pak jejich počty převyšovaly německé zaměstnance, jako tomu bylo v muniční továrně ve Rtyni nad Bílinou, kde i díky pobočnému závodu koncentračního tábora Flossenbürg pracovalo pouze 40% německých zaměstnanců. Přímo v Teplicích bylo několik zajateckých táborů, jakožto poboček zajateckého tábora Stalag IV.C, který byl umístěn v Bystřici u Dubí. Pobočky měl v tehdejší Hanzovní ulici v Teplicích v č. p. 24, kde bylo ubytováno na 500 převážně francouzských zajatců. V bývalé restauraci ostrostřelců pak bylo ubytováno 200 Francouzů, 60 Srbů a v dubnu 1945 také 200 Rusů. V Jateční ulici č. p. 929 byli internováni Francouzi, Italové a Srbové na práci v řetenické sklárně a také ve strojírnách Tesas. Na území mostecké hnědouhelné pánve bylo v průběhu války zaměstnáno na 50 000 cizinců a 70 000 českých horníků a dělníků. To bylo trnem v oku místních nacistů, kterým se tak nepodařilo eliminovat českou menšinu, jak původně zamýšleli. Navázání vztahu s vězni bylo přísně trestáno po celou dobu trvání války, přesto se našla řada lidí, kteří zajatcům a nuceně nasazeným pomáhala.

Teplicko se po vypuknutí války potýkalo nejen s nedostatkem pracovních sil, ale také potravin. Potravinový příděl, který byl v Říšské župě Sudety zaveden, byl postupně zpřísňován a nedostávalo se běžných potravin ani hygienických potřeb. Vzrůstala tak postupná nespokojenost, zvláště pak v generaci lidí, kteří zažili zásobování za první světové války i v době hospodářské krize. Očekávali tak od nacistického režimu více. S přibližujícím se koncem války a s přibývajícím uprchlíky, kteří do Sudet jako bezpečného území utíkali, se stávala situace postupně neudržitelnou. Takto to vyhodnotili i někteří čelní představitelé NSDAP a část z nich před přibližujícím se frontou i osobní zodpovědností raději volila útěk do Německa a případně dál do Švýcarska a to již na podzim roku 1944.

Příslušníci hitlerjugend při pořádání sbírky „Winterhilfe“ (zimní pomoci) v listopadu 1938 v Teplicích.

Hudba 102. pěšího pluku wermachtu na přehlídce v Teplicích na rohu dnes Krupské ulice a náměstí Svobody v roce 1939.

V čele tribuny, která bylo postavena na dnešním náměstí Svobody pod radnicí hovoří 6. 11. 1938 říšský ministr Rudolf Hess, za ním na levé straně stojí Karl Hermann Frank, tehdy představitel SdP.

Virtuální výstava k 75. VÝROČÍ OSVOBOZENÍ

II. Život v Říšské župě Sudety

Památná slavnost dne 23. 10. 1938 u klasicistního pomníku z roku 1841 postaveného na dnešní Letné na počest pruského krále Fridricha Wilhelma III., který teplické lázně často navštěvoval.

Francouzští dělníci v pracovním táboře STABAG III. v Libkovicích u Duchcova. Kromě Francouzů zde byli internováni také sovětsí zajatci. Tábor byl založen v roce 1940 a byl určen pro 900 osob.

Nacistická slavnost konaná v rámci obsazení Sudet v říjnu 1938 v Teplicích.

Vládní prezident Říšské župy Sudety Hans Krebs v Ústí nad Labem.

III. Odbojová činnost na Teplicku

Situace po zabrání Teplicka byla pro antifašistické organizace kritická. Němečtí sociální demokraté, komunisté a čeští vlastenci museli přejít do ilegality. Jejich činnost proti německé moci však neustala. Již v prvních dnech po mnichovské dohodě a zaboru území došlo k rozsáhlému zatýkání Čechů a německých antifašistů. Akce namířená proti odpůrcům režimu byla nazvána Albrecht a měla za cíl zničit případný odpor a možnost odbojové činnosti hned v počátku. Seznamy lidí, kteří měli být zatčeni okamžitě po okupaci území, vytvořili představitelé SdP v předstihu. Po vlastním obsazení Sudet byl tento seznam rozšířen o další osoby, se kterými si straníční funkcionáři SdP vyřizovali osobní účty, a na jejichž úkor se chtěli obohatit. Tato situace se začala vymykat z rukou i samotnému gestapu, které si stěžovalo na zásahy regionálních politických představitelů při zatýkání. Rada z osob zatčených při akci Albrecht byla propuštěna z vazby po několika dnech a týdnech. Někteří byli dále sledováni, někteří vystěhováni např. do Berlína. Činnost a případné formování odbojových skupin se sice podařilo zpomalit, ale ne úplně zamezit. V průběhu let 1938-1945 se v prostoru teplického okresu zformovalo několik odbojových skupin a řada lidí, kteří opustili Teplicko po Mnichovu, se zapojili do odbojové činnosti ve vnitrozemí.

Odbojové hnutí mělo v regionu s převahou německých obyvatel loajálnímu nacistickému režimu velice omezené možnosti a soustředilo se prakticky na následující činnosti:

- finanční pomoc rodinám zatčených (např. Rote Hilfe);
- otevřenou kritiku režimu formou rozšiřování ilegálních tiskovin, letáků a informací ze zahraničního rozhlasu;
- nepovolený styk s cizími státními příslušníky, zajatci a totálně nasazenými;
- hospodářský a ozbrojený odboj (od hesla „pracuj pomalu“ až k sabotážím);
- komunikace se členy zahraničního odboje.

Na území Teplicka operovala několik odbojových skupin a to jak českých, tak německých. Nejsilnější a nejlépe organizovanou skupinou českého odboje byla skupina starosty bohosudovského Sokola Bohumila Bachury z Bohosudova, který po obsazení Sudet odešel do vnitrozemí. Byl rodák z Lomu u Mostu, pracoval jako báňský úředník a v roce 1919 pomáhal zakládat Sokol v Bohosudově. Jako člen okresní organizace národních socialistů v Chabařovicích se stal terčem útoku henleinovců. V roce 1938 odešel do Prahy, kde se následně zapojil do ilegální činnosti, v níž působili zástupci Sokola z Ústecka, zejména pak kapitán Josef Křourek, Josef Vondra, Ota Král a Václav Tichý. Bachura se zapojil nebo byl v kontaktu s několika odbojovými skupinami, jakými byly PVVZ (Petiční výbor věrní zůstaneme) a sokolská skupina „Jindra“, spoluorganizující atentát na Reinharda Heydricha. Právě zástupci skupiny PVVZ ho vybídli k založení odbojové skupiny s územní působností na severozápadě Čech. Vznikla tak skupina ÚVOD - KRUŠNOHOŘÍ, která působila od Ústí nad Labem po Most. Hlavním spolupracovníkem Bohuslava Bachury se stal Vladimír Český, úředník se Střekova, který byl zároveň vedoucím skupiny pro úsek Ústí nad Labem - Most. Na severu Čech se vytvořila silná odbojová skupina, která měla členy v různých obcích, mezi nejaktivnější patřili mimo Ústí nad Labem: úředník - Josef Cibulka z Roudníků u Chabařovic, Josef Štěpánek ze Souše u Mostu, Vladimír Machka z Košťan a Rudolf Štěpánek z Bohosudova, Josef Reichel, živnostník z Bohosudova, Josef Burian, železniční zřízenec z Roudníků u Chabařovic a Josef Kříž, obchodní zástupce z Hostomic. Bohumil Bachura často jezdil na sever Čech, aby instruoval své nejbližší spolupracovníky o úkolech odbojové skupiny, provádění sabotážních akcí i o tom jak se zachovat v případě zatčení. Hlavními úkoly skupiny bylo vybudovat v severních Čechách spolehlivou zpravodajskou síť, navázat styky s vojáky zahraničních armád a zahraničními dělníky, německými antifašisty (zvláště se skupinou německého sociálního demokrata a bývalého starosty Ústí nad Labem Leopolda Pözlza) a židovskými občany, dále pak provádět demoralizační akce (letáky a šíření zpráv zahraničního rozhlasu), peněžní sbírky na rodiny postižených německou perzekucí a v neposlední řadě provádění sabotážních akcí. Za tímto účelem obdrželi členové odbojové skupiny výbušniny, které přivážel strojvedoucí Josef Matouš z Kralup. Výbušniny se díky jejich maskování v uhlélném mouru říkalo „Bachurovi knedlíky“. Odbojáři jejich účinek vyzkoušeli na několika dolech na Mostecku. K velké koordinované akci však již nedošlo. Bohumil Bachura byl červenci 1942 zatčen a po několika internacích 27. 1. 1945 popraven v Terezíně. Odbojová skupina zůstala v pohotovosti a s omezeným rozsahem i po jeho smrti dále pracovala. Její členové se také v květnových dnech 1945 zapojili do příprav povstání a utváření národních výborů.

→ Skupina komunistické mládeže z Bohosudova „Lindenbrüder“ s Hertou Lindnerovou (druhá zleva).

Přímo na Teplicku operovala skupina Lindenbrüder („Lipoví bratři“) v čele s Hertou Lindnerovou z Bohosudova. Ta se narodila v roce 1920. Její rodiče se stali komunisty a Herta pak byla členkou několika levicových organizací. Se svými přáteli zorganizovala skupinu nazvanou Lindenbrüder a maskovanou jako horolezecká skupina. Svých výletů do hor však využívali k předávání zpráv s odbojáři ze sousedního Saska. Organizace se neubránila zostřenému dohledu po napadení SSSR Německem v roce 1941, Herta Lindnerová byla zatčena a následně 27. 3. 1943 v Berlíně ve svých 23 letech popravena. Zatčen byl také její otec a několik přátel.

Pokud se zabýváme odbojem na Teplicku, nesmíme opomenout ani odbojovou činnost lidí, kteří utekli do vnitrozemí a zapojili se do odboje ve svých nových působištích. Mezi nejznámější a zřejmě také nejvýznamnější patřila odbojová skupina „Jindra“ sdružující původní členy Sokola, mezi jejíž nejvýraznější osobnosti patřil Jan Zelenka, řídící učitel v Háji u Duchcova a starosta místního Sokola, který zastával také funkci župního starosty a po svém odchodu do vnitrozemí se zapojil do odbojové činnosti v Praze, kde se stal řídícím učitelem chlapeckých obecných škol ve Vršovicích. Po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora se v říjnu 1941 rozeběhla zatýkácká akce na vedoucí činovníky Sokola, kteří byli následně deportováni do Terezína a pak do koncentračního tábora Dachau. Na základě této akce zformoval Jan Zelenka radikálnější odnož odbojové organizace Jindra nazvanou „Říjen“. Po přistání parašutistů ze skupiny Antropoid - Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše, kteří se dostal do styku se sokolským odbojem se Jan Zelenka ujal hlavní organizační činnosti jejich úkrytu a výživy. Po spáchání úspěšného atentátu byli i díky zradě parašutisty Jana Čurdy vyraženi kromě parašutistů i jejich pomocníci. Jan Zelenka spáchal sebevraždu, jeho syn Jan Milíč si vzal rovněž život, jeho manželka Františka Zelenková byla popravena společně s dalšími 251 spolupracovníky odboje 24. 10. 1942 v Mauthausenu. Popraveni byli mimo jiné i manželé Kubíčoví z Duchcova, rodina Nováková z Podmokel, jejíž nejmladší dceři Jindřišce bylo v době popravky teprve 14 let. Do odboje se zapojil také Václav Hejna, učitel z Proboštova, který na Pardubicku pomáhal s úkrytem radistovi Jiřímu Potůčkovi a byl popraven 9. 7. 1942. Kapitulu sokolského odboje přehledně popsal Pavel Koukal v knize „Sokolové proti Heydrichovi“, kde je možné se dočíst i o dalších osudech sokolského odboje.

Jedním z projevů odbojové činnosti se stal i útěk přes hranice a zapojení se do armád bojujících proti hitlerovskému Německu. I okres Teplice měl své zástupce v bojích, kde mezi nejznámější patřil Antonín Sochor z Duchcova, který se zapojil do bojů na východní frontě a byl oceněn zlatou hvězdou Hrdiny Sovětského svazu.

Odbojová činnost na Teplicku byla velice výrazná jak z řad Čechů, tak německých antifašistů a svým způsobem napomohla k pádu nacistického režimu nejen na Teplicku.

Herta Lindnerová po jejím zatčení, vyhotovená na mosteckém gestapu v roce 1941.

Virtuální výstava k 75. VÝROČÍ OSVOBOZENÍ

III. Odbojová činnost na Teplicku

VLEVO NAHOŘE

Herta Lindnerová z Bohosudova, která se již v 19 letech zapojila do odbojové činnosti vytvořením skupiny tzv. „Lindenbrüder“. Nacisty byla dopadena v roce 1941 a popravena v roce 1943.

VPRAVO NAHOŘE

Skupina komunistické mládeže z Bohosudova „Lindenbrüder“ s Hertou Lindnerovou (druhá zleva).

Výcvik československých jednotek u Tobruku, kterých se zúčastnil i Karel Janoušek z Duchcova. K západním spojeneckým armádám byl převelen v roce 1941 ze SSSR. ↓

← Armádní sbor v SSSR - 1. čs. tanková brigáda. Poručík Josef Zvědelík z Krupky s kapitánem Sergejem Petrasem. Josef Zvědelík s bratrem Antonínem bojovali v československých jednotkách Rudé armády.

VLEVO DOLE Bohumil Bachura - jeden ze zakladatelů bohosudovského Sokola, založil odbojovou skupinu ÚVOD - KRUŠNOHOŘÍ, která operovala v prostoru Ústí nad Labem - Most.

DOLE UPROSTŘED Bedřich Kubice z Duchcova - jednatel župy Krušnohorské - Kukaňovy, popraven i s manželkou za pomoc atentátníkům na Heydricha.

VPRAVO DOLE Ota Král - blízký spolupracovník Bohumila Bachury při organizování odbojové skupiny ÚVOD - KRUŠNOHOŘÍ.

↑ Jan Zelenka - před válkou řídící učitel v Háji u Duchcova. Aktivně pomáhal skrývat parašutisty při atentátu na Heydricha. Se svým synem spáchal po odhalení sebevraždu. Jeho manželka byla popravena v Mauthausenu.

IV. Osvobození

Jaro roku 1945 se v Teplicích neslo ve znamení nervozity před blížícím se koncem války. Bombardování, které ozařovalo noční oblohu, společně s utečenci, kteří do Teplic přibýli a byli ubytováni v lázeňských domech, hotelích, školách a tělocvičnách připomínali obyvatelům města neblahý osud, který je může po prohrané válce potkat. Dalším mementem se staly tzv. pochody smrti. Zajatci z koncentračních a zajateckých táborů byli narychlo přesouváni před blížící se frontou a to v otřesných podmínkách vlakem, popř. pěšky. Trasa přesunů byla plánována i přes Teplicko. Oběti těchto pochodů často umíraly vysílením, hladem, zimou či na nemoci spojené s dlouhodobým týráním. Slabí jedinci bývali zastřeleni nebo ubiti na místě. Na 313 obětí takového pochodu je pohřbeno u kostela sv. Prokopa v Krupce. Jedná se o vězně, kteří byli na čas odstaveni ve vlaku na bohosudovském nádraží. Oběti dalšího pochodu jsou pohřbeny ve Fojtovicích, kde bylo po válce exhumováno a pohřbeno na 59 obětí blíže neznámého pochodu smrti z Německa. Stejně tak oběti najdeme na hřbitově ve Rtyni nad Bílinou, kde jsou mimo jiné pohřbeni i vězni z nedalekého tábora ve Velvětech, kde byli využíváni k práci v muniční továrně spadající pod koncentrační tábor Flossenbürg.

Němečtí vojenští velitelé nehodlali Teplice odevzdat bez boje. V Teplicích bylo dáno 250 mužů teplické Stadtwacht (městské stráže, pomocné bezpečnostní jednotky) k dispozici Volksturm (poslední branné rezervě německé říše). V lednu pak pro nedostatek finančních prostředků byla na jejich výstroj a výzbroj uspořádána „sbírka národní oběti“. V březnu 1945 byly pak aktivizovány síly Freikorps. Do výcvikového tábora v Hohenfeldu u Bayreuthu dorazilo i 10 příslušníků z Teplic. Tyto jednotky měly za úkol udržet frontovou linii neporušenou a to i za cenu střelby na ustupující německé vojáky. Jejich cílem bylo provádění záškodnických akcí ve spojení obsazených územích. Podobné úkoly měla rovněž německá teroristická organizace Werwolf. V Teplicích se v dubnu pořádala pro vybraných 72 členů SA tajná schůzka, kde byli účastníci seznámeni s cílem této teroristické skupiny a dá se tak předpokládat, že tato buňka měla na Teplicku operovat.

Území Teplicka tak bylo z hlediska německého obyvatelstva již plně mobilizováno. Vyhrocenou situaci mezi civilním obyvatelstvem, která se šířila s postupujícími zprávami o blížící se sovětské armádě, se nepodařilo uklidnit ani okresnímu vedení NSDAP v čele s novým vedoucím Ludwigem Prachtlem, z části také proto, že jeden z čelních představitelů sudetské NSDAP, který vítal německé jednotky na Cínovci, Hubert Pfeifer utekl do Německa již v listopadu 1944 i s celou rodinou. Další útěk funkcionářů NSDAP byl zaznamenán poté, co v Duxer Zeitung vyšla zpráva z 2. 5. 1945 o smrti Adolfa Hitlera.

Z lázeňského města se tak stalo město připravené k boji. Protitankové zátarasy byly vybudovány v ulici Pod Doubravkou a proti Červenému kostelu v Trnovanech. Barikády pak vyrostly na Zámeckém náměstí, v Zelené, Dubské a Pražské ulici. Počátkem května sovětské bombardování zničilo část židovské čtvrti. V ulici Na Hrázi byly postaveny tanky obsazené příslušníky SS, kteří stříleli do domů, kde byly vyvěšovány bílé vlajky a prostěradla. Příslušníci SS pak vyvlekali jejich obyvatele a stříleli je jako zrádce. V Trnovanech se ustanovila pohotovostní četa z českých občanů a antifašistů o síle 200 mužů, kteří bojovali proti německým tankům blížícím se od Ústí nad Labem. Zároveň pak v Trnovanech obsadili úřad i policejní stanici a zabránili vyrabování skladu v Zemské ulici. Odpoledne kolem 16. hodiny 8. května se v budově teplického okresního soudu sešlo 29 českých občanů z Teplic, Řetenic a Trnovan a ustanovili revoluční národní výbor v čele s Bohumilem Lámošem. Navečer pak Teplicemi projely první tanky Rudé armády směrem na Prahu. Následujícího dne dorazily ruské tankové jednotky pod vedením Ivana Sergejeviče Vagonova do Teplic a vojensky je obsadily.

Podobně napjatá atmosféra jako v Teplicích vládla i v nedalekém Duchcově, přes jehož území ustupovaly jednotky německé armády směrem k Žatci do amerického zajetí. Již večer 7. května nenastoupily do okolních dolů ke sfáraní noční směny v očekávání následujících událostí. Po Duchcově byly distribuovány národní vlajky a letáky, které byly v předstihu připraveny především Josefem Skalníkem a Vladislavem Koláttorem. Josef Skalník byl také zvolen předsedou duchcovského národního výboru, zatímco předsedou okresního národního výboru se stal František Dientsbier. Ráno 8. května došlo ze strany národního výboru k obsazení policejní stanice, pošty a správy města. Převzato bylo také nádraží a úřad zemského rady, který sídlil na zámku. V domě U Slunce byla zbudována provizorní kuchyň pro osvoboditele. Ti do Duchcova vstoupili v odpoledních hodinách. Bez větších obtíží zničili zátarasy z odstavených vozidel na křižovatce Osecké a Teplické ulice a následně pokračovali dále. Definitivně byl Duchcov obsazen Rudou armádou následující den, kdy také došlo ke střelbě do oslavujících vojáků na dnešním náměstí Republiky. Jako domnělé stanoviště nepřátel byl ostřelován kostel Zvěstování Panny Marie. Kostel byl poškozen výstřely a jeho interiér byl zapálen. Od střechy kostela přešel požár i na střechu zámku, kde shořela řada historických písemností. Požár byl uhašen až v pozdních večerních hodinách.

Václav Kubec, příslušník Stráže národního výboru v Soběchlebech, která byla předchůdcem revoluční gard, jejíž příslušníci měli zajistit bezpečnost na osvobozeném území a měli být oporou národních výborů a později správních komisí. Často však docházelo z jejich strany k rabování zabaveného majetku, a svévolnému mstivému chování na německém obyvatelstvu. Snahou proto bylo rychle tyto ozbrojené strážní jednotky nahradit běžnou policejní silou, což se plně podařilo až v červenci 1945, kdy byly nahrazeny Sbory národní bezpečnosti.

→ Exhumace hromadného hrobu pochodu smrti ve Fojtovicích, kde bylo na konci dubna 1945 ubito přes padesát vězňů doposud neznámého koncentračního tábora. Dnes jsou pohřbeni na hřbitově ve Fojtovicích.

Virtuální výstava k 75. VÝROČÍ OSVOBOZENÍ

IV. Osvobození

Členové Národního výboru v Trnovanech v květnu 1945. 1 Ladislav Kovařík, velitel pohotovostní roty; 2 Josef Januška (zemřel na tuberkulózu v Trnovanech); 3 Karel Strohschneider, předseda (zemřel v Liberci v roce 1968); 4 Walter Müller, antifašista (vystěhoval se do Rakouska); 5 Jan Marek, místopředseda národního výboru, pak pracovník MěNV Teplice.

Vojenský velitel sovětské posádky v Duchcově, major N. P. Ivancov.

Oslava osvobození konaná dne 13. 5. 1945 v Duchcově. Vpředu v průvodu kráčí příslušníci revoluční gardy. Za nimi pak osvobození jugoslávští zajatci.

Vojáci sovětské armády v Soběchlebach v květnu 1945.

Sovětský voják a jugoslávský zajatec po osvobození Duchcova, květen 1945.

Sovětské tanky projíždějící obcí Soběchleby na Teplicku v květnu 1945.

V. Poválečné Teplicko

Krátce po skončení války bylo zapotřebí organizačně zajistit chod celého regionu. V prvních dnech po osvobození vznikaly na celém území Teplicka tzv. národní výbory a od počátku června správní komise, které národní výbory nahradily. Národní výbory nebyly ustanoveny pouze ve vesnicích, kde nebyl dostatek českého obyvatelstva. Některé horské vesnice byly úplně vyvylidněny a nebylo tak možné zde ustanovit jakoukoliv formu správy. Na členy národních výborů čekalo hned několik hlavních úkolů. Mezi ty nejdůležitější patřilo zásobování a jeho, pokud možno, hladký průběh. Dalším problémem představovali váleční zajatci z pracovních táborů a v neposlední řadě samotní němečtí obyvatelé a zajištění bezpečnosti na celém území. Zprvu s udržením pořádku pomáhalo také sovětské vojenské velení jednotlivých měst. V Teplicích na postu vojenského velitele vystřídal majora Medžerinskijho major Potěmin, který byl v Teplicích velice oblíbený. Zahynul však při autonehodě cestou na vojenské velitelství v Praze. Památku na něj uctili teplictí občané pojmenováním ulice, jehož jméno nese dodnes.

Nejpalčivějším problémem bylo zpočátku bezpochyby zásobování, které stále vážlo a to včetně distribuce spojenecké pomoci UNRA. V tomto ohledu nepomáhal ani přidělový systém stále založený na potravinových lístcích. Ceny potravin byly vyšší než v Praze, což umožňovalo rozvoj černého trhu s potravinami a nedostatkovým zbožím.

Na území celého Teplicka chyběli členové bezpečnostních sborů. V prvních dnech po osvobození tuto funkci zastávali tzv. revoluční gardy, jejichž poznávacím znamením byly textilní pásky na rukou s písmeny „RG“. Jejich činnost byla problematická a často u nich docházelo k vyřizování osobních účtů s německým obyvatelstvem a rozkrádání zabaveného majetku. Jejich existence byla rychle ukončována po celé zemi se snahou nahradit je stálým bezpečnostním sborem. Hlídkovou službu pomáhali mimo těchto jednotek udržovat také osvobození zajatci. V Duchcově velel jednotkám osvobozených srbských zajatců poručík Ludovít Sand. K zajištění strážní služby v Duchcově pomohl také Vladimír Koláttor, který přivezl z Loun čtyřčlennou policejní stráž, která byla doplněna o příslušníky hasičského sboru z Hnidous (okres Kladno). Tato provizorní bezpečnostní situace byla napravována v průběhu května, kdy do duchcovského okresu přibýlo 30 četníků z okresu Praha-venkov, kteří zajistili strážní službu na Duchcovsku.

Jedním z hlavních problémů se stal osud německého obyvatelstva a to zvláště ve vztahu k zachování průmyslové produkce regionu. Velká část starousedlíků opustila své domovy již před samotným koncem války ve strachu z blížící se Rudé armády. Na přelomu dubna a května také stoupal počet sebevražd u německých obyvatel ve strachu z nastávající situace. Zbýlé obyvatelstvo, kromě antifašistů a lidí důležitých pro národní hospodářství bylo postupně dopravováno do internačních táborů zbudovaných často na místech původních zajateckých táborů a táborů pro nuceně nasazené. Takto internovaní němečtí obyvatelé byli přiděleni na práci do podniků dolů a živností k nuceným pracím a následně odsunuti. První fáze tzv. divokých odsunů probíhala po železnici a pěšky směrem k německé hranici hned v květnu a červnu 1945. Z Duchcova byla využita trasa pěšího odsunu Duchcov Osek Dlouhá Louka Fláje Český Jiřetín. Transporty s německými obyvateli byly organizovány až do roku 1946, kdy došlo k vysídlení většiny německy mluvícího obyvatelstva. K paradoxní situaci docházelo v horských oblastech, kde v období sklizně neměl kdo pracovat na osetých polích, jelikož osídlování v těchto oblastech probíhalo pomaleji. Úrodu tak sklízeli samotní Němci, kteří přebývali ještě několik týdnů kousek za státní hranicí a za skromný příděl tak sklídili vlastní úrodu. Odsunem německy mluvícího obyvatelstva, které bylo vyústěním tragických událostí II. světové války, došlo k nevratnému narušení po generace utvářené kontinuity obyvatel s regionem a krajinou. S následky tohoto procesu se region potýká dodnes.

Německy hovořící obyvatelé nahradili Češi, kteří byli nuceni opustit region v roce 1938, stejně jako noví dosídlenci ze středních Čech, Slovenska i dalších koutů republiky. Teplice vykazovaly dostatek bytů, ovšem řada z nich údajně nevyhovovala novým žadatelům a tak nebyly obsazeny, i když žadatelů o nové byty byl přebytek. Řada objektů tak chátrala a byly následně strženy, což nenávratně poškodilo Teplice, stejně jako novodobá poválečná výstavba.

Národní výbory se snažily krátce po ukončení války zprovoznit rovněž školy a to zejména kvůli nově přichozím obyvatelům, stejně jako kvůli Čechům, kteří v regionu zůstali, ale neměli možnost výuky ve svém mateřském jazyce. Řada škol byla otvírána ještě v červnu roku 1945 povětšinou v budovách německých škol, ale také ve školách, které byly stavěny před válkou pro české menšinové školy. V průběhu školního roku 1946/1947 se tak podařilo plně konsolidovat stav školství v regionu.

Poválečná doba se nesla ve znamení soupeření o moc především mezi zbylými stranami zastoupenými v Národní frontě. Na severu Čech se jednalo převážně o komunisty, sociální demokraty a národní socialisty. Do samotného února 1948 se komunistům nepodařilo ovládnout celý okres i přes rozsáhlé agitační akce v podnicích a na dolech. Boj o moc probíhal souběžně se snahou upevnit pozice státu v průmyslově strategickém regionu, ale snaha o zajištění plynulého provozu podniků a dolů, které byly bytostně důležité pro chod celého státu byla prozatím přednější.

Ukončením druhé světové války a osvobozením Teplicka začala nová éra, která byla euforická, překotná a osudová. Stejně jako v ostatních pohraničních oblastech došlo i zde k vykořenění společnosti a k jejímu odloučení od generacemi utvářeného vztahu člověka a krajiny. Jizvy způsobené tímto procesem jsou na Teplicku patrné dodnes, pouze stěží se hojí místa po zničených vesnicích, opuštěných sídlech, zarostlých polích a původním obyvatelstvu. Naším cílem by mělo být snažit se obnovit kulturní dědictví, které přežilo, a které je součástí našeho regionu jako memento připomínající bohatou historii Teplicka, ale zároveň nezapomenout na útrapy jaké tato válka způsobila.

↑ Němečtí obyvatelé byli po internaci ve sběrných táborech přiřazeni na různé práce v podnicích, dolech, živnostech i na odklizení válečných škod. Na fotografii je zachycena exhumace mrtvých z pochodu smrti v Bohosudově. Ukládání mrtvých do rakví měli za úkol němečtí internovaní obyvatelé Krupy a Bohosudova.

← Repatriace jugoslávských válečných zajatců na duchcovském nádraží.

Virtuální výstava k 75. VÝROČÍ OSVOBOZENÍ

V. Poválečné Teplicko

Průvod dětí s rodiči v červenci 1945 v Hostomicích. Děvčátka jsou zčásti oblečena v národních krojích jako projev národního uvědomění. Na domech jsou patrné následky po odstranění německých nápisů nad obchody.

Slavnostní průvod k volbě národního výboru v květnu 1945 v Hostomicích. V čele průvodu jdou členové revoluční gardy s částečně ukořistěnými uniformami Wehrmachtu.

Tribuna v Hostomicích, kde došlo k volbě členů národního výboru. Volba probíhala aklamací. Předsedou byl zvolen člen KSČ Václav Pokorný, který přednáší svůj projev. Na tribuně jsou portréty J. V. Stalina a dr. E. Beneše s nápisy: „Ať žije Rudá armáda. Ať žije maršál Stalin a prezident dr. Beneš.“ Tyto nápisy byly hojně využívány i v následujících měsících a nejlépe odrážejí atmosféru poválečného období.

→ Pohřeb J. Šandy, člena dobrovolné roty Stráže národního výboru v Soběchlebech. Byl zastřelen nešťastnou náhodou. Nad hrobem řeční člen národního výboru Jan Marek.

Slavnostní otevření měšťanské školy v Trnovech. U řečnického pultu člen správní komise Jan Marek.

